

**СОЦІАЛЬНА ТА ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНОСТІ
ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

У статті досліджена структура ефективності діяльності університету з урахуванням особливостей її функціонування в суспільстві, колективі та на індивідуальному рівні. Обґрунтовано, що характер освітньої послуги вищої освіти проявляється у формуванні інтелектуального і трудового потенціалу галузей національної економіки. Доведено, що ефективність ВНЗ багатостороння категорія, яка включає як економічну, так і соціальну складові.

Ключові слова: ефективність діяльності, вищі навчальні заклади, ринкове середовище, оцінювання ефективності, економічна ефективність, соціальна ефективність.

S. MATYUKH
Khmelnitskyi National University

SOCIAL AND ECONOMIC EFFICIENCY OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

In the article investigated the structure of the University efficiency with view of features of its functioning in society, in collective and on the individual level. Substantiated that the character of higher education services are manifests in forming intellectual and labor potential of national economy sectors. Proved, that the effectiveness of higher education institutions is a multilateral category, which includes economic and social components.

Keywords: efficiency of activity, higher education institutions, market environment, evaluation of the effectiveness, economic efficiency, social efficiency.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Економіка вищої освіти – одна з найбільш важких і недостатньо розроблених областей економічної науки. Дотепер в освіті не повною мірою діє конкурентний ринок, що істотно знижує ефективність суспільних витрат на освіту, приводить до втрати ресурсів на шляху до навчальних закладів. При цьому, втрати ресурсів відбуваються паралельно з низьким фінансуванням освіти, обумовленим несприятливою макроекономічною ситуацією [1, с.3].

Сучасний етап розвитку вітчизняної економіки характеризується все більшим поширенням ринкових відносин у традиційно неринковій сфері, до яких відноситься і вища освіта. У поєднанні з хронічним відставанням темпів зростання бюджетних асигнувань від потреб вищих навчальних закладів це призводить до необхідності вишукування ВНЗ додаткових позабюджетних коштів для забезпечення часткового самофінансування. Таким чином, вищий навчальний заклад змушений здійснювати ринкові операції як в академічній, так і в фінансово - господарській діяльності, тобто з науково - освітнього закладу вищий навчальний заклад перетворюється на комерційно-фінансово-науково-освітню структуру ринку. Із цього слідує, що в міру входження ВНЗ в ринок, при безумовній реалізації своєї основної місії в освітній сфері, він повинен потурбуватися забезпеченням своєї економічної ефективності, в основі якої лежить його фінансова стабільність. Все вищезазначене дозволяє сформулювати важливу суспільно-державну та соціально - економічну проблему створення системи управління економічною ефективністю ВНЗ, яка спрямована на забезпечення його економічної та фінансової стабільності за умов входження і функціонування в ринкову сферу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання діяльності вищого навчального закладу та ефективність його функціонування знайшли своє відображення в економічній літературі. Значну увагу їх вивченню приділяють такі відомі вітчизняні вчені Ю. Вітренко, І.Грищенко, В.Луговий, С. Михаць, Т.Оболєнська, Є. Сафонова, М. Сметанін М. Степко . Значний внесок у формуванні наукової думки щодо оцінки ефективності діяльності господарських суб'єктів ринкової економіки сформували також зарубіжні учені Т. Шульцом, Г. Беккером, Дж.С.Міллем, М. Блаугом, М. Гліннестером, С. Меррітом, Г. Вільсоном.

Невирішені частини проблеми. У більшості робіт соціальна та економічна ефективності діяльності вищого навчального закладу розглядалася авторами з точки зору окремих показників, а от об'єднання цих двох показників у загальну систему, яка формується на різних економічних рівнях у літературі відсутній.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у визначенні соціальної та економічної ефективності діяльності вищих навчальних закладів.

Основний матеріал дослідження. Економічна ефективність – результативність економічної діяльності, економічних програм і міроприємств, що характеризується відношенням отриманого економічного ефекту, результату до затрат факторів, ресурсів, які обумовили одержання цього результату, досягнення найбільшого обсягу виробництва із застосуванням ресурсів відповідної вартості [2, с.564].

Сутність економічної ефективності виражається через її критерій та показники. Критерій – це головна відмінна ознака й визначальна міра вірогідності пізнання суті ефективності виробництва (діяльності), відповідно до якого здійснюється кількісна оцінка рівня цієї ефективності.

Проблемі підвищення ефективності діяльності роботи ВНЗ та системи освіти присвячено багато праць вітчизняних та іноземних науковців. Науковці пропонують три основні напрями підвищення ефективності функціонування ВНЗ та системи освіти: оптимізування органів державного управління освітою (фактор зовнішнього середовища); підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу (фактор внутрішнього середовища); активний розвиток студента (фактор внутрішнього середовища). Дослідники дійшли висновку, що для забезпечення високого рівня ефективності діяльності будь-якої організації необхідні: стабільне інформаційне забезпечення, децентралізація системи управління, зокрема прийняття управлінських рішень і незалежність економічних агентів,

сталий інтерес до пошуку і виконання результативних рішень, конкуренція [3, с. 231].

Зміна загальної системи і умов здійснення освітньої діяльності вищої освіти вимагає від ВНЗ формування власної поведінки з урахуванням досягнення максимально можливого рівня соціально-економічної ефективності. В той же час специфіка вищої освіти як виду діяльності, а також інституціональні основи її здійснення в сучасних умовах, визначають дещо інший погляд на розуміння ефективності діяльності вищого навчального закладу.

Ми вважаємо, що ефективність діяльності ВНЗ повинна розглядатися з декількох позицій: з точки зору індивідуума як споживача освітніх послуг (індивідуальна інвестиційна ефективність); з точки зору діяльності ВНЗ як господарського суб'єкта (мікроекономічна ефективність); з точки зору держави як замовника і гаранта задоволення громадських потреб (макро-/загальнонаціональна ефективність); з точки зору регіонального ринку праці і конкретного працевластувача - споживача продукту ВНЗ (ринкова ефективність) [4, с.83].

Розглянуті раніше прояви ефективності ВНЗ не можуть бути визначені щодо конкретного навчального закладу, так як проявляються у формі загального результату функціонування всієї системи вищої професійної освіти та мають характер екстерналій (зовнішніх ефектів). Узагальнену характеристику ефективності, на наш погляд, можна назвати інтегральною ефективністю діяльності ВНЗ, оскільки запропоновані для розгляду аспекти взаємопов'язані один з одним і характеризуються взаємним впливом. Концептуальний зміст формування соціальної та економічної ефективності ВНЗ представлено на рис.1.

Таким чином, згідно з сучасними поглядами на ефективність ВНЗ, існує кілька напрямків, в яких вона проявляється. З точки зору держави економічна ефективність вищої освіти в першу чергу являє собою більш високу віддачу від вкладення бюджетних коштів у освіту, ніж від вкладень в інші сфери економіки за умови зниження втрат від державного перерозподілу коштів бюджету на користь освіти. Соціальна ефективність ВНЗ на державному рівні проявляється в соціальній стабілізації суспільства, а також трудового та наукового потенціалу, зростанням продуктивності праці та в кінцевому рахунку, зростанням ВВП. На ринку освітніх послуг проявляється ефективність управління і функціонування вищого навчального закладу в формі його конкурентоспроможності та загального стану на ринку. У даному випадку доречніше говорити про економічну ефективність, оскільки отримання прибутку для ВНЗ не є самоціллю.

Пріоритетними показниками економічної ефективності в даному випадку є обсяг сукупного (бюджетного і позабюджетного) доходу, а також структура витрат ВНЗ, яка розкриває його реальні можливості і конкурентоспроможність.

З позицій регіонального ринку праці можна говорити про соціальну ефективність вищої освіти за наявності позитивної динаміки показників зайнятості та безробіття, економічна ж ефективність визначається скоріше на рівні регіональної економіки в цілому зростанням показників продуктивності праці та ВРП. Економічна ефективність вищої освіти для роботодавця - це в першу чергу різниця між граничним доходом, одержуваним підприємством у результаті наймання відповідного фахівця та витратами на його підготовку і оплату праці. У відношенні індивідуума до ефективності ВНЗ, як уже було зазначено вище, можна говорити в двох напрямках: економічна ефективність вкладень в освіту з урахуванням так званих витрат втрачених можливостей і соціальна ефективність у формі підвищення освітнього, професійного рівня і, як наслідок, статусного становища в суспільстві. Громадська ефективність ВНЗ має виключно соціальний характер і проявляється в підвищенні загального освітнього та культурного рівня населення. Ми вважаємо, що також є специфічна властивість прояву громадської соціальної ефективності вищої освіти в галузях соціальної сфери, зокрема у підвищенні рівня здоров'я та розвитку системи освіти в цілому.

Таким чином, ефективність ВНЗ багатостороння категорія, яка включає як економічну, так і соціальну складові. Необхідно зауважити, що в даному випадку мова, в першу чергу, йде саме про ефективність ВНЗ в рамках регіональної та національної соціально-економічних систем, або про ефективність конкретної освітньої послуги для конкретного споживача. Лише деякі з розглянутих аспектів ефективності можуть безпосередньо відноситися до конкретного ВНЗ: конкурентоспроможність на ринку освітніх послуг як результат ефективного менеджменту, а також ефективність для роботодавця, але тільки за умови його фінансової участі у підготовці або підвищенні кваліфікації фахівця, тому що в протилежному випадку прив'язки освітньої послуги до конкретного ВНЗ немає. Також важливим є і той факт, що при сукупному розгляді інтересів всіх процесів підготовки ВНЗ, працевлаштування та подальшої професійної діяльності фахівців з вищою освітою, виникає ряд протиріч у частині змісту та термінів отримання передбачуваної вигоди.

У зв'язку з цим постає питання про розуміння категорії «ефективність діяльності» стосовно до вищого навчального закладу з урахуванням сучасних економічних і соціальних умов, що визначають необхідність його функціонування як ефективного суб'єкта національної економіки в широкому розумінні.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Визначення й уточнення як загальних, так і спеціальних критеріїв, а також оцінки соціальної та економічної ефективності діяльності вищого навчального закладу є, на наш погляд, одним з найважливіших завдань у процесі реформування системи освіти. Крім того, необхідно відзначити, що тут спостерігається чіткий взаємозв'язок інтересів різних сторін-учасників соціально-економічних процесів в якісному і ефективному функціонуванні вищих навчальних закладів, що у свою чергу обумовлює необхідність розвитку системи соціального партнерства у вищій освіті в більш широкому розумінні, ніж соціально-трудова відносина. У даному випадку мова йде про налагодження і розширення взаємного співробітництва з точки зору підвищення ефективності діяльності вищих навчальних закладів для всіх зацікавлених сторін.

Перспективи подальших досліджень необхідно намітити у напрямку визначення методичних основ оцінки ефективності діяльності ВНЗ.

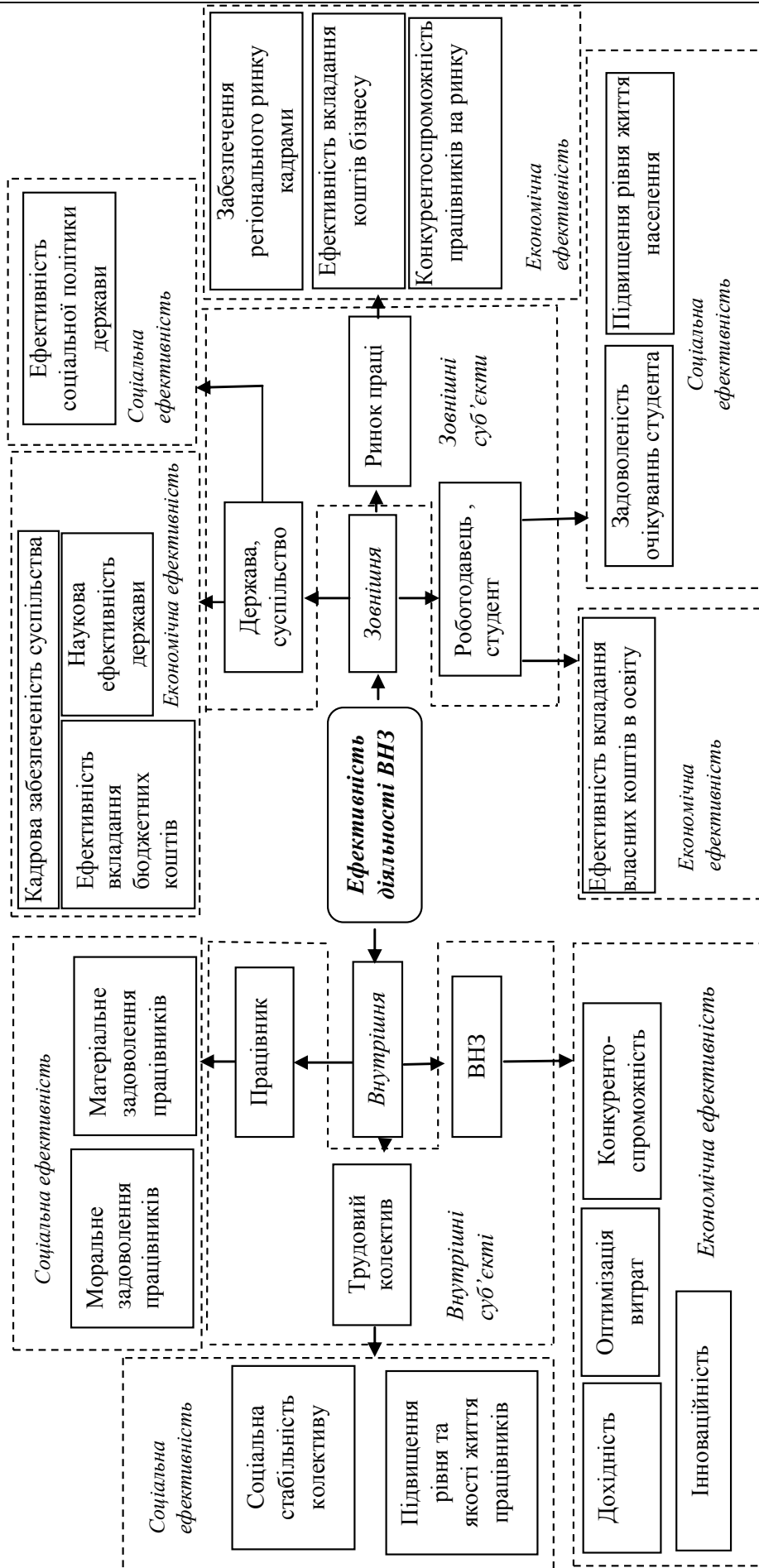

Рис. 1. Структура соціальної та економічної ефективності діяльності ВНЗ

Література

1. Берегович М. Необхідність та шляхи переходу закладів соціокультурної сфери до роботи на принципах самофінансування / М.Берегович // Науковий вісник ВДУ. –1997. – № 8. – С. 63-66.
2. Большой экономический словарь / Под ред. А. И. Азрилияна. – 5-е изд. доп. и перераб. – М.: Институт новой экономики, 2002. – 1280 с.
3. Яременко О.Л. Равновесие в экономической системе переходного типа: предпосылки, механизмы, управление. / Под ред. О.Л. Яременко. – Х.:НУА, 2004. – 416 с
4. Матюх С.А. Формування концептуальних засад ефективності діяльності вищих навчальних закладів/ С.А. Матюх// Економічний часопис-XXI. – 2013. – №5-6. – С. 82-85.

References

1. Berehovych M. Neobkhdnist' ta shlyakhy perekhodu zakladiv sotsiokul'turnoyi sfery do roboty na pryntsypakh samofinansuvannya / M.Berehovych // Naukovyy visnyk VDU. –1997. – # 8. – S. 63-66.
2. Bol'shoy ekonomicheskyy slovar' / Pod red. A. Y. Azrylyyana. – 5-e yzd. dop. y pererab. – M.: Ynstytut novoy ekonomyy, 2002. – 1280 s.
3. Yaremenko O.L. Ravnovesye v ekonomicheskoy systeme perekhodnoho typu: predposylky, mekhanizmy, upravlenye. / Pod red. O.L. Yaremenko. – Kh.:NUA, 2004. – 416 s
4. Matyukh S.A. Formuvannya kontseptual'nykh zasad efektyvnosti diyal'nosti vyshchyykh navchal'nykh zakladiv/ S.A. Matyukh// Ekonomichnyy chasopys-KhKhI. – 2013. – #5-6. – S. 82-85.

Рецензія/Peer review : 13.7.2013 р. Надрукована/Printed :25.9.2013 р.

УДК 331.101

О.А. ХАРУН

Хмельницький національний університет

ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА ЗА УМОВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У статті розглянуто сутність трудового потенціалу підприємства та працівника. Визначено фактори макро- та мікросередовища, що впливають на трудовий потенціал працівника. Запропоновано заходи ефективного формування і використання трудового потенціалу підприємства.

Ключові слова: потенціал, трудовий потенціал, фактори, персонал, підприємство.

O. KHARUN

Khmelnytsky National University

FORMATION AND USE OF LABOUR POTENTIAL OF ENTERPRISES IN THE INTEGRATION

The article considers the nature of the employment potential of the company and the employee. The factors of macro-and micro-affecting employment potential employee. The mentioned principles of labour potential and proposed measures effective development and utilization of labour potential of the company.

Keywords: potential employment potential factors, the staff, the company.

Постановка проблеми. За умов євроінтеграції успішна діяльність вітчизняних підприємств на ринку визначається їх потенціалом, який є базовим елементом підприємства, що об'єднує в собі цілі, рушійні сили та джерела його розвитку та являє собою реальну або ймовірну здатність виконати цілеспрямовану роботу. Потенціал підприємства є структурованою системою з великою кількістю елементів, таких як виробничий потенціал, трудовий потенціал, інноваційний потенціал, інформаційний та інші.

Сучасний стан розвитку суспільства, який характеризується кризовими явищами в економіці, соціальними суперечностями, вимагає значної уваги до формування й ефективного використання трудового потенціалу промислових підприємств. Підвищення ефективності використання трудового потенціалу потребує глибоких змін у розробці і реалізації кадрової політики на всіх рівнях, і на цій основі – пошуку резервів і чинників економії праці, обґрунтування реальних шляхів активізації людського чинника.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значну увагу аспектам формування і реалізації трудового потенціалу приділяли як вітчизняні, так і зарубіжні учені: Д.П. Богиня, О.А. Грішнова, М.І. Долішній, Л. Едвінсон, Є.П. Качан, А.М. Колот, М. Мелоун, С.Ф. Покропивний, Т.О. Примака, К. Свейбі, Т. Стюарт, П.С. Шваб та ін. В той же час стан трудового потенціалу підприємств в Україні свідчить про те, що ця проблема потребує подальшого дослідження.

Метою статті є визначення основних проблем у сфері формування та використання трудового потенціалу на вітчизняних підприємствах та розробка заходів щодо його розвитку.

Основний матеріал дослідження. Варто відмітити, що важливою особливістю сучасних процесів є те, що підприємства майже втратили контроль за станом свого трудового потенціалу та процесами його формування й використання. Падіння обсягів виробництва, криза неплатежів, затримки у виплаті заробітної плати та її низький рівень обумовлюють погіршення професійно-кваліфікаційного рівня працівників, їхнього морального, мотиваційного й творчого потенціалів, що, в свою чергу, заважає проведенню реструктуризації виробництва, впровадженню нових технологій та виробництву конкурентоспроможної продукції [1, с.10].

Трудовий потенціал – це самостійна, динамічна соціально-економічна категорія, яка характеризує трудову здатність та потенціал людини, колективу, регіону, країни до продуктивної праці і служить інтегральною оцінкою